

Отримано: 9 серпня 2021 року

Прорецензовано: 6 вересня 2021 року

Прийнято до друку: 20 вересня 2021 року

e-mail: lenailyenko@yahoo.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2021-11(79)-72-75

Льєнко О. Л., Шумейко Л. В. Напрями і тенденції вивчення політичного дискурсу в сучасних умовах діджиталізації (лінгвістичний і прагматичний аспекти). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острого: Вид-во НаУОА, 2021. Вип. 11(79). С. 72–75.

УДК: 81'272:001.8]+[81'42:004]

Льєнко Олена Львівна,доктор педагогічних наук, кандидат філологічних наук, доцент,
Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова**Шумейко Людмила Василівна,**кандидат філологічних наук, доцент,
Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова**НАПРЯМИ І ТЕНДЕНЦІЇ ВИВЧЕННЯ ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ
В СУЧАСНИХ УМОВАХ ДІДЖІТАЛІЗАЦІЇ (ЛІНГВІСТИЧНИЙ І ПРАГМАТИЧНИЙ АСПЕКТИ)**

Стрімке розповсюдження за останній час Інтернет комунікації змінило умови, за яких відбувається політична комунікація, хоча її мета залишається незмінною – вплив заради влади. В статті проаналізовано та узагальнено напрями і тенденції вивчення політичного дискурсу, тобто контексту політичного висловлювання, самого висловлювання та його сприйняття. Зазначається, що Інтернет виявився новим дієвим способом інформування, переконання, аргументування і маніпулювання масовою свідомістю, прискоривши процеси надання інформації і змінивши її формат, у тому числі, і з маніпулятивними цілями. Доводиться, що Інтернет сформував нові жанри і форми політичної комунікації, надавши можливість отримати зворотній зв'язок від політичного меседжу і створивши видимість безпосереднього спілкування політиків з населенням.

Ключові слова: політичний дискурс, сучасні умови Інтернет-комунікації, засіб інформування, переконання, маніпулювання.

Olena Iliencko,Doctor of Science in Education, Candidate of Science in Philology, Associate Professor,
O. M. Beketov Kharkiv National University of Urban Economy**Liudmyla Shumeiko,**PhD of Science in Philology, Associate Professor,
O. M. Beketov Kharkiv National University of Urban Economy**DIRECTIONS AND TRENDS OF STUDYING POLITICAL DISCOURSE
IN MODERN CONDITIONS OF DIGITALIZATION (LINGUISTIC AND PRAGMATIC ASPECTS)**

The rapid spread of Internet communication nowadays has changed the conditions under which political communication takes place, although its purpose remains the same – influence for the sake of power. The article analyzes and summarizes the directions and trends in the study of political discourse, which is the context of political utterance, utterance itself and its perception. It is noted that the Internet has proved to be a new effective way of informing, persuading, arguing and manipulating the mass consciousness, accelerating the process of providing information and changing its format, including for manipulative purposes. It is revealed that the Internet has formed new genres and forms of political communication, providing an opportunity to get feedback from the political message and creating the appearance of direct communication between politicians and the public. The study of political discourse by researchers today is multi-vector: in a purely linguistic direction (the language of political statements); in linguistic and pragmatic direction (how the functions of political discourse are realized); anthropocentric (political personality); sociolinguistic (society's reaction to the political activities of the subjects) and others. As the field of politics is constantly changing, responding to global, socio-political, economic circumstances, its analysis, including by linguists, provides and will always provide new material for further research.

Key words: political discourse, modern conditions of Internet communication, means of informing, persuasion, manipulation.

Постановка проблеми. Політичний дискурс є популярною і перспективною сферою лінгвістичних досліджень, в якій постійно з'являється новий суб'єкт, матеріал, напрямок у теперішньому світі швидких і часто неочікуваних глобальних змін. І хоча цей напрямок досліджень ще не набув формальних ознак, «мова політики, мова влади, політичний дискурс виявляються в центрі уваги» [15] багатьох вчених.

Зауважимо одразу ж, що оскільки значення терміну «політичний дискурс» неоднозначне (від визнання того, що будь-який дискурс є сам по собі політичним, то поняття того, що політичний дискурс – це все, що стосується спілкування в галузі і у контексті політики [24]. В даній статті цей термін вживається на позначення усього того, що стосується спілкування у політичній сфері. Дискурс же розуміємо як контекст висловлювання, висловлювання та його сприйняття.

Політичний дискурс у лінгвістиці – це вивчення політичної комунікації, мета якої – досягнення політичної мети, тобто влади. Комунікація, в свою чергу, означає наявність суб'єкта, об'єкта комунікації і саме комунікативного повідомлення. Комунікативне повідомлення з точки зору політичної лінгвістики – це оформлення пропагандистського меседжу, вираження політичної ідеї і вплив на масову свідомість.

Стрімке розповсюдження за останній час Інтернет комунікації дещо змінило політичний дискурс, а саме, умови, за яких відбувається політична комунікація, хоча її мета залишається незмінною – вплив заради влади.

Мета статті – проаналізувати напрями і тенденції вивчення політичного дискурсу з точки зору лінгвістики і соціолінгвістики в сучасних умовах Інтернет комунікації та масової діджиталізації.

Методологічною основою дослідження стали методи прагматичного, критичного та когнітивного аналізу, синтезу та узагальнення.

Аналіз літератури. Предметом політичної лінгвістики [2; 5; 19; 20], в рамках якої вивчається політичний дискурс, визначено політичну комунікацію, тобто, обмін інформацією між суб'єктами політичних відносин, а саме, представниками

державної влади і виборцями; особливості вживання мовних одиниць у оформленні політичного меседжу; взаємозв'язок мови і мислення в процесі його сприйняття. Особливості організації і реалізації політичного дискурсу [4; 6; 7; 21; 23] та його функціональні характеристики, жанри політичної риторики [19], політична особистість [9] є важливими темами у дослідженнях з політичної лінгвістики.

Здавалося б, що об'єкт і суб'єкт комунікації у політичному дискурсі є більш менш чітко визначеними, то саме комунікативне повідомлення є найбільш цікавим для лінгвістичного дослідження – його мовне вираження, прагматика, стратегічна інтенція, а також вивчення ситуації мовлення, соціально-культурного контексту, що саме і називається дискурсом [11]. З іншого боку, на думку В.З. Дем'янкова, важливим у політичному дискурсі є саме інтерпретатор, об'єкт, оскільки дискурс це – «текст у його становленні перед уявним поглядом інтерпретатора» [6], тобто, на перший план виходить саме тлумачення, а не оформлення повідомлення, оскільки мета політичного дискурсу, промов та лозунгів – вплив на аудиторію з метою отримати прихильність якомога більшої частини виборців. Насправді, в залежності від конкретної ситуації, конкретної людини з її власним досвідом, освітою, політичними уподобаннями, умовами отримання політичного меседжу навіть деякі слова можуть сприйматися як негативно, так і позитивно, так само, як і увесь меседж в цілому.

В. З. Дем'янков у своїх роботах [6; 7] визначає риси політичного дискурсу і наводить приклади нетрадиційного тлумачення і сприйняття аудиторією деяких політичних термінів (*демократія, фашизм*), на що впливає соціально-політична обстановка у суспільстві певного періоду та полемичність самого політичного дискурсу, те, що О. Й. Шейгал назвала опозицією по конотативній маркірованості [21]. «Полемичність політичного мовлення – своєрідна театралізована агресія», – пише В. З. Дем'янков, яка спрямована «на навіювання негативного ставлення до політичних супротивників того, хто говорить, на нав'язування (в якості найбільш природних та безспірних) інших цінностей і оцінок» [6].

Прокоментуємо більш детально визначені позиції.

Викладення основного матеріалу. По-перше, дослідники відмічають широту і неоднорідність політичного дискурсу з точки зору його змісту, у тому числі, й емоційного, жанрів, форм реалізації та особливостей тлумачення, тощо. Фактично, політичний дискурс охоплює усю сукупність мовних актів в сфері політики. Але ж тут треба зробити уточнення – політика, яка доступна і відкрита для суспільства, саме та, де об'єктом комунікації стає суспільство. А це – лозунги, агітаційні газети і буклети, промови, виступи, дебати (теледебати), звертання, тощо. Реальна політика, де ключові гравці приймають політичні рішення, у тому числі, і як впливати на свідомість суспільства, не має відкритого доступу для досліджень. Тобто, об'єктом політичного дискурсу є суспільство чи його окрема частина. «Соціокультурний контекст політичного дискурсу характеризується орієнтацією на масову аудиторію, об'єднану спільними цінностями і настановами, якими можна керувати; національно-культурною специфікою; ідеологічністю (дискурс відображає погляди, переконання, ціннісні орієнтації певної соціальної групи)», – зазначає І. Кліменко [10].

Зауважимо тут, якщо об'єкт політичного меседжу у більшості своїй – це масова аудиторія, то тлумачення кожного її члена – окреме питання політичного дискурсу. Наголосимо, що активне входження в життя людей Інтернет технологій та масова диджиталізація надають можливість впливати не просто на масову свідомість, а й на окремого індивіда. В сучасних умовах Інтернет комунікації стає важливим є сприйняття політичного меседжу окремою людиною та групою людей, більш, ніж людською масою. І тут актуальним стає саме когнітивний аналіз політичного меседжу, те – яким чином оформлене і яким чином передане політичне послання впливає на свідомість окремої людини, групи людей чи частини суспільства. Велика роль належить так званим пропозиціям, імплікаціям, пресупозиціям, плюс власний досвід, знання, що виявляють розбіжність між бажаним, тим, що пропонується, і реальним. Відомі фахівці і пропоненти політичної лінгвістики М. Ворошилова і А.П. Чудінов [5] визначають вивчення лінгвополітичної персоналії як одне з актуальних напрямків досліджень в галузі політичної лінгвістики. Вочевидь, вони мають на увазі не тільки появу нових активних політичних гравців у сфері політики, а й більш індивідуальне, ніж масове, сприйняття політичних меседжів. Такий висновок корелюється з такою, визначеною ними характеристикою політичного дискурсу в сучасних умовах, як тенденція до його персоналізації.

Що стосується самих політичних повідомлень, то вони представляють собою цікавий і, можна сказати, нескінченний матеріал для лінгвістичного аналізу – при зміні соціально-політичних умов, появі нових соціальних, політичних, економічних викликів, нових владних і тих, хто прагне владної посади, облич, з'являються нові слогани, звертання до публіки, оформлені за допомогою різних мовно-стилістичних засобів. Та й саме як реалізується інтенція конкретного суб'єкта, які мовні засоби він обирає, яку стратегію залучає та на який соціально-культурний досвід об'єкта він спирається, представляє чималий дослідницький інтерес. При цьому наміри тих, хто оформлює комунікативне повідомлення, залишаються такими ж. Як у свій час писала О. Й. Шейгал: «Інтенційну базу політичного дискурсу становить боротьба за владу, що визначає його основні функції: а) інтеграція і диференціація групових агентів політики; б) розвиток конфлікту і встановлення консенсусу; в) здійснення вербальних політичних дій і інформування про них; г) створення «мовної реальності» поля політики та її інтерпретація; д) маніпулювання свідомістю і контроль за діями політиків та електорату» [21].

Багато досліджень [наприклад, 8; 17; 25] було присвячено промовама президентів та кандидатів у президенти, освітлювалися їхні політичні програми і їх реакцію на глобальні й поточні події як представників влади і суспільства, що в певній мірі підтверджувало і загальні жанрові правила оформлення такого роду політичних меседжів, і, в той же час, надавало можливість визначити певні особливості політичної особистості.

Важливу роль у політичному висловлюванні, меседжі, слогані відіграють політичні метафори [13] – від традиційних, які набули за час вживання стереотипного значення (*залізна завеса, залізна леді, перетягування канату*) до новітніх, які характеризують ситуацію сьогодення (*оксамитова революція, дістатися до годівниці*). Як правило, при утворенні політичних метафор взаємодіють когнітивні сфери: «політика – війна», «політика – природа», «політика – суперництво, спорт» та інші.

Якщо агресивність політичного дискурсу, особливо в періоди передвиборчих кампаній, є невід'ємною його характеристикою, доказом чого стають, у тому числі, і політичні метафори, то у сучасних умовах диджиталізації і розповсюдження Інтернету спостерігається тенденція до пом'якшування політичних висловлювань, особливо при звертанні у соціальних мережах. Якісно оформлені адресні політичні висловлювання в Інтернеті виявляються більш успішними, коли більшість населення має можливість і активно користується можливостями глобальної мережі за своїм власним бажанням, розумінням і потребою.

Політичний дискурс завжди характеризувався своєю маніпулятивністю. Якщо правила й прийоми риторики і впливу на масову свідомість були описані ще Аристотелем, то в наш час з'являються джерела, [3], які ламають класичні стереотипи успішної комунікації, особливо в офіційній сфері, в якій вже встановлено певний етикет спілкування, і якого потрібно дотримуватися. Навпаки, як стверджує К. Бредемайер, автор про вокативної книги «Чорна риторика», успіх комунікації залежить від відхилення від стереотипів і норм, від застосування так званої «чорної, але ж не чорної, а яскравішої і різноманітної» риторики, оскільки «її невичерпний репертуар не визнає майже ніяких кордонів, запас її відточених ідей – прикладних і методичних – майже безкінечний, її речові моделі і методи, інструменти і технічні прийоми включають у себе всю палітру звичайної комунікації» [3]. Серед таких прийомів, наприклад, стирання меж між правдою та брехнею, коли в для всіх очевидну правдиву інформацію закладається брехня, або правда навмисно приховується, чи постійно – експліцитно чи імпліцитно – присутня опозиція «хороше (те, що пропонується нами) – погане (те, що пропонується опонентами)», тощо. Особливо дієвими такі засоби впливу на свідомість стають при подачі якоїсь інформації заангажованими засобами масової інформації, через так званих експертів чи блогерів, з посиланнями на якихось свідків. Не дуже обізнана у критичній оцінці усієї інформації, що активно подається і навіть нав'язується через Інтернет, людина може легко піддатися політичному впливу, чим активно користуються політичні гравці.

О. В. Артюхіна зробила перелік прийомів маніпулювання в мережі, серед яких назвала: викривлення інформації; ізоляцію адресата від стороннього впливу; створення у адресата ілюзії незалежності і плюралізму інформації; використання принципу демократії галасу; переважання естетичної інформації над семантичною; дроблення і терміновість [1]. Розбивання інформації або проблеми за принципом мозаїки не надає користувачеві можливості охопити усю проблему в цілому і проаналізувати її – інформація надається відривчасто, а людина просто «скролить», тобто, пролистувє стрічки новин, не вдаючись до їх аналізу.

Те, що маніпулювання у політичному дискурсі стає дуже важливим при оформленні політичного меседжу, доводить той факт, що такі технології входять у програми навчання майбутніх політологів, журналістів, політичних експертів [наприклад, 26].

В часи масової діджиталізації відбувається перехід до он-лайн спілкування – політичні суб'єкти, користуючись цим, створюють видимість безпосереднього спілкування з соціумом (через відеозв'язок, чати, дзвінки в студію) зацікавленістю у зворотному зв'язку з потенційними виборцями, що, скоріш за все, також можна віднести до стратегій маніпулювання.

Загалом, слід відмітити, що Інтернет надає додаткові можливості реалізації функцій політичного впливу на аудиторію завдяки можливості зворотного зв'язку й також здійснення емоційного впливу. Діджиталізація зменшує посередництво бюрократичних та урядових структур при спілкуванні у сфері політики. Прикладом цього може стати введення так званого e-government. За допомогою Інтернету відбувається більш реактивне надання інформації, запрошення до обговорення подій та програм; можливі навіть ініціативи суспільства у вигляді петицій. Піар, реклама політичних сил стає більш масованою і безпосередньою. Інтернет також є сферою маніпулятивних технологій, у тому числі, й латентних.

Висновки. Поява і розповсюдження Інтернету, масова діджиталізація зробили свій вплив і на сферу політичного спілкування, так же, як і змінили багато сфер життя соціумів. Інтернет виявився новим і дуже дієвим способом інформування, переконання, аргументування і маніпулювання масовою свідомістю, тобто інструментом і можливістю реалізації функцій політичного спілкування, мета якого, при цьому, залишилася традиційною – досягнення і збереження влади. Інтернет прискорив процеси надання інформації і змінив її формат, у тому числі, і з маніпулятивними цілями. Інтернет сформував нові жанри і форми політичної комунікації, надавши можливість отримати зворотній зв'язок від політичного меседжу і створивши видимість безпосереднього спілкування політиків з населенням через чати, пости у соціальних мережах, відео чи голосові дзвінки, смс, тощо. Інтернет і масова діджиталізація зменшили роль реальної бюрократії як посередника між владними структурами та населенням (e-government). За допомогою Інтернету відправники політичних меседжів можуть звертатися до об'єктів своєї комунікації у більш адресній, персоналізованій формі.

Вивчення дослідниками політичного дискурсу на сьогоднішній день відбувається багатовекторно: у чисто лінгвістичному напрямку (мова політичних висловлювань); у лінгвопрагматичному (як реалізуються функції політичного дискурсу); антропоцентричному (політична особистість); соціолінгвістичному (реакція суспільства на політичну діяльність суб'єктів) та інші. Оскільки сфера політики змінюється постійно, реагуючи на глобальні, суспільно-політичні, економічні обставини, її аналіз, у тому числі, і з боку лінгвістів, завжди будуть надавати новий матеріал і стануть **перспективною подальших досліджень**.

Література:

1. Артюхіна Е.В. Інтернет как средство политической коммуникации. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/internet-kak-sredstvo-politicheskoy-kommunikatsii>
2. Баранов А. М., Караулов Ю. Н. Словарь русских политических метафор. Российская акад. наук, Ин-т русского яз. Москва : Помовский и партнеры, 1994. 330 с.
3. Бредемайер К. «Чорна риторика: Влада і магія слова». URL: <https://mybook.ru/author/karsten-bredemajer/chernaya-ritorika-vlast-i-magiya-slova/read/>
4. Водак Р. Язык. Дискурс. Политика / перевод В. И. Карасика, Н. Н. Трошиной. Волгоград : Перемена. 1997. 139 с.
5. Ворошилова М. Б., Чудинов А. П. Российская политическая лингвистика на современном этапе развития: трансформация политического дискурса в условиях цифровизации. URL: <http://journal.pushkin.institute/magazine/voroshilova-4-19/>
6. Демьянков В. З. Интерпретация политического дискурса в СМИ. *Язык СМИ как объект междисциплинарного исследования: Учебное пособие* / отв. ред. М. Н. Володина. Москва : Изд-во Московского государственного университета им. М. В. Ломоносова, 2003. С. 116–133.
7. Демьянков В. З. Политический дискурс как предмет политологической филологии. URL: <http://www.infolex.ru/PolDis.html>
8. Жук Л., Ільєнко О. Функції цитування в публічному дискурсі (на матеріалі публічних промов президента України П. Порошенка). *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Лінгвістика»: Збірник наукових праць*. Херс. держ. ун-т. Херсон : ХДУ, 2018. Вип. 32. С. 144–150.
9. Ільєнко О. Л., Шумейко Л. В. Характеристика мовної особистості президента США Дональда Трампа. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: «Філологія»*. Маріуп. держ. ун-т. Маріуполь : МДУ, 2020. Вип. 23. С. 170–177.

10. Клименко І. Теоретичні засади лінгвістичного аналізу політичного дискурсу. *Лінгвістичні студії: Збірник наукових праць Української преси*. 2009. Вип. 19. С. 182–186.
11. Кондратенко Н.В., Стрій Л.І., Билінська О.С. Лінгвопрагматика політичного дискурсу: типологія мовленнєвих жанрів. монографія. Одеса : Астропринт, 2019. 235 с.
12. Кондратенко Н. Український політичний дискурс: текстуалізація реальності : монографія. Одеса : Чорномор'я, 2007. 156 с.
13. Лакофф Дж., Джонсон М. Метафори, которми ми живем. *Теория метафоры*. Москва, 1990. 404 с.
14. Морозова О. Н. Политическая интернет-коммуникация: ее роль, функции и формы. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/politicheskaya-internet-kommunikatsiya-ee-rol-funktsii-i-formy>
15. Мухарямов Н. М., Мухарямова Л. М. Политическая лингвистика как научная дисциплина. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/politicheskaya-lingvistika-kak-nauchnaya-distiplina>
16. Стеблина Н. О. Український цифровий політичний дискурс в умовах «гібридної медіасистеми». *Сучасне суспільство: політичні науки, соціологічні науки, культурологічні науки*. URL: <http://journals.hnpu.edu.ua/index.php/politology/article/view/3203>
17. Стрій Л. І. Структурно-композиційні особливості інаугураційної промови як жанру політичного дискурсу. *Слов'янський збірник*. 2014. Вип.18. С. 240–244.
18. Чернявская В. Дискурс власти и власть дискурса: проблемы речевого воздействия. Москва : Флинта ; Наука, 2006. 136 с.
19. Чудинов А. П. Политическая лингвистика. Москва : Флинта, Наука, 2006.
20. Шварценберг Р. Политическая социология. Москва, 1992. 174 с.
21. Шейгал Е. И. Семантика политического дискурса. Москва, Волгоград : Перемена, 2000. 368 с.
22. Яворська Г. Політична риторика і реалії європейської інтеграції. *Віче*. 2002. № 7 (124). С. 66–71.
23. Dijk T.A., van. *Discourse and Power*. New York : Palgrave Macmillan, 2008.
24. Wilson John. *Political Discourse. The Handbook of Discourse Analysis* by Schiffrin D., Nannen D., Hamilton H. E. Blackwell Publishers Ltd. 2001.
25. Аналіз промов Порошенка. URL: <https://voxukraine.org/ru/what-do-we-learn-from-president-poroshenkos-speeches-ru/>
26. Програма курсу політології. URL: <https://polit.msu.ru/wp-content/uploads/2020/03/%D0%98%D0%BD%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%BD%D0%B5%D1%82-%D0%BA%D0%B0%D0%BA-%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%BD%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE-%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D0%B8%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%B5%D1%81%D0%BA%D0%B8%D1%85-%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%BC%D1%83%D0%BD%D0%B8%D0%BA%D0%B0%D1%86%D0%B8%D0%B9.pdf>